12. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΜΕΓΑΛΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΤΑΦΟΥ ΠΑΡΑ ΤΑ ΛΕΥΚΑΔΙΑ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΗΣ

Κατὰ τὸ 1954 ἐγένετο διπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἔναρξις τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ μεγαλυτέρου καὶ πλουσιώτερον διακεκοσμημένου ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν «μακεδονικῶν» τάφων.

Οὗτος ἀπεκαλύφθη τυχαίως εἰς σημεῖον ἀπέχον ὀλίγα χιλιόμετρα ἀνατολικῶς τῆς Ναούσης. Λευκάδια εἶναι τὸ πλησιέστερον χωρίον, ἐξ αὐτοῦ δὲ ἐδόθη τὸ ὄνομα καὶ εἰς σιδηροδρομικὴν στάσιν, ἡ ὁποία εἶναι ἡ πρώτη μετὰ τὸν σταθμὸν τῆς Ναούσης καὶ ἀπέχει περὶ τὰ 150 μέτρα ἐκ τοῦ νέου τάφου.

Δυτικῶς τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς καὶ σχεδὸν παραλλήλως πρὸς αὐτήν, εἰς ἀπόστασιν ἑτέρων 400 περίπου μέτρων, βαίνει ἡ λεωφορειακὴ ὁδὸς Βεροίας - Ἐδέσσης. Τὴν Ἄνοιξιν τοῦ 1954 ἐγένετο διάνοιξις νέας ὁδοῦ, ἥτις προωρίζετο νὰ συνδέσῃ μετὰ τῆς ὁδοῦ Βεροίας - Ἐδέσσης καὶ τῆς ὕπερθεν πόλεως Ναούσης τὰ χωρία τοῦ κάμπου Χαρίεσσα, Ἀγγελοχώριον κλπ. (πρβλ. εἰκ. 1 καὶ 3). Ἡ διάνοιξις ἐγένετο διὰ μηχανικοῦ προωθητῆρος (bulldozer) τῆς Ὑπηρεσίας Παραγωγικῶν Ἔργων Μακεδονίας (Υ.Π.Ε.Μ.), ὁ ὁποῖος, ὡς διεπιστώθη κατὰ τὴν ὕστερον γενομένην ἔρευναν, κατέστρεψεν ἄλλους πέριξ ἀσήμους τάφους κιβωτιοσχήμους ἢ κεραμοσκεπεῖς καὶ δὴ καὶ τοῖχον πολυγωνικόν, ὁ ὁποῖος πιθανῶς ἀπετέλει τὸν περίβολον τοῦ τύμβου τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος «μακεδονικοῦ» τάφου.

Ἐπηκολούθησεν ἡ διὰ grader κατασκευὴ τῶν ἑκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ αὐλάκων καὶ τότε τὸ μηχάνημα προσέκρουσεν ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ μνημείου, ἀκριβέστερον ἐπὶ τῆς δευτέρας ἐξ ἀριστερῶν εἰκονικῆς θύρας τοῦ ἄνω ὀρόφου, δηλαδὴ ἐπὶ σημείου, τὸ ὁποῖον εὐτυχῶς ἐστήριξεν ἡ ὄπισθεν καμάρα τοῦ προθαλάμου (πρβλ. εἰκ. 3 καὶ 7), ὥστε δὲν ἐνέδωσεν εἰς τὴν πίεσιν τοῦ μηχανήματος. Ἡ καταβληθεῖσα ἐν συνεχείᾳ προσπάθεια διὰ σκαπάνης καὶ πτύου ἐκκαθαρίσεως τοῦ ἐδάφους, πρὸς συνέχισιν τῆς αὐλακος, ἀπεκάλυψε τοὺς πρώτους λίθους τῆς προσόψεως τοῦ μνημείου. Ταῦτα ἐγίνοντο τὸ ἑσπέρας τῆς 6ης Μαΐου. Τὴν ἑπομένην ἡ εἴδησις τοῦ εὑρήματος ἔφθασεν εἰς τὸν ἱκανώτατον φύλακα ἀρχαιοτήτων Βεροίας Παναγιώτην Ξυλαπετσίδην. Κατόπιν τηλεφωνήματός του μετέβημεν τὴν 8ην Μαΐου ἐπὶ τόπου μετὰ τοῦ Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων κ. Χαρ. Μακαρόνα, ὅστις εὐμενῶς μοὶ ἐπρότεινε νὰ ἀναλάβω τὴν ἀνασκαφήν, δι' ὃ καὶ ἐντεῦθεν ἐκφράζω τὰς εὐχαριστίας μου. Εὐχαριστίαι ὀφείλονται καὶ πρὸς τὸν Ἐπόπτην Γεωργικῶν Ἐφαρμογῶν κ. Χαρ. Βασιλειάδην, τὸν Γεωπόνον τῆς

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
19/05/2024 12:17:03 EEST - 18.219.205.202

Υ.Π.Ε.Μ. κ. Ἀλ. Βανδέραν καὶ τὸν χειριστὴν τοῦ μηχανήματος κ. Λίχναν διὰ τὴν προθυμίαν, μεθ' ἧς συνειργάσθησαν μετὰ τὴν διαπίστωσιν τῆς σπουδαιότητος τοῦ μνημείου.

Τὰ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀνασκαφῆς φανέντα καὶ βλαβέντα μέρη τοῦ μνημείου ἦσαν παραστὰς ἀριστερᾷ, εἶτα εἰκονικὴ θύρα καὶ ἰωνικὸς ἡμικίων δεξιᾷ. Εὐλόγως, νομίζω, ἐφαντάσθημεν τότε τὴν πρόσοψιν τοῦ μνημείου ὡς ἀποτελουμένην μόνον ἀπὸ δύο ἡμικίονας ἑκατέρωθεν εἰσόδου, ἀνὰ μίαν εἰκονικὴν θύραν δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ καὶ παραστάδας κατὰ τὰ ἄκρα. Τοιοῦτος τάφος ἥρμοζεν ἄλλωστε εἰς τὸν σχετικῶς μικρὸν τύμβον (εἰκ. 1). Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τὸ μνημεῖον ἔπρεπε νὰ θεωρηθῇ κατὰ

Εἰκ. 1. Ἄποψις ἀπὸ δυσμῶν κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἀνασκαφῆς.

τὸ ἥμισυ κατεστραμμένον. Εὐτυχῶς ἡ ἀνασκαφή, ἀρξαμένη τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1954, παρουσίασεν εὐχαρίστους ἐκπλήξεις.

Η ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΟΥ ΤΑΦΟΥ

Ἐν ἀρχῇ προσεπάθησα νὰ διαπιστώσω τὸ πλάτος τῆς προσόψεως, προσδοκῶν καὶ τὴν εἴσοδον τοῦ μνημείου μεταξὺ τῶν ἰωνικῶν ἡμικιόνων. Ἀλλὰ ἡμικίονες καὶ εἰκονικαὶ θύραι διεδέχοντο ἄλληλα, ἕως ὅτου — μετὰ ἓξ ἡμικίονας καὶ ἑπτὰ εἰκονικὰς θύρας μεταξὺ αὐτῶν — παραστὰς ἐβεβαίωσε τὸ δεξιὸν ἄκρον τοῦ μνημείου χωρὶς νὰ εὑρεθῇ εἴσοδος (εἰκ. 2). Εἰς τὰ πρὸ τῆς προσόψεως χώματα εὑρέθησαν ἀτάκτως ἐρριμμένοι λίθοι ἐκ τοῦ ὁριζοντίου γείσου, ἐκ τοῦ τυμπάνου τοῦ ἀετώματος καὶ ἐκ τοῦ ἐπαετίου γείσου μετὰ συμφυοῦς σίμης.

Ἐν τῷ μεταξὺ προσεπάθησα νὰ διαπιστώσω καὶ τὴν ἄλλην ὁριζοντίαν διάστασιν τοῦ μνημείου, δηλαδὴ τὸ μῆκός του. Τοῦτο ἐφάνη πρὸς στιγμὴν πολὺ μικρόν (περὶ τὰ 3 μέτρα), ὁπωσδήποτε ἀσυμβιβάστως δυσα-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
19/05/2024 12:17:03 EEST - 18.219.205.202

νάλογον πρὸς τὸ πλάτος τῆς προσόψεως (περὶ τὰ 9 μέτρα). Ἕνεκα τούτου ὑπέθεσα δεύτερον θάλαμον χαμηλότερον κατὰ τὸ γνωστὸν παράδειγμα τοῦ τάφου τοῦ Λαγκαδᾶ. Πράγματι διὰ δοκιμαστικῆς σκαφῆς ὄπισθεν τοῦ τύμβου ἐβεβαίωσα τὴν ὕπαρξιν τοῦ δευτέρου θαλάμου καὶ συγχρόνως τὸ ὁλικὸν μῆκος τοῦ μνημείου (περὶ τὰ 9 μέτρα). Ὁ ὑπὲρ τὸν τάφον τύμβος λοιπὸν ἦτο ἀνάγκη νὰ ἀπομακρυνθῇ ἐξ ὁλοκλήρου, ἵνα ἀποκαλυφθῇ ἐπαρκῶς τὸ μνημεῖον. Τοῦτο καὶ ἐγένετο (εἰκ. 3 καὶ 7). Ἀπεκαλύφθη οὕτω, ὅτι πλὴν τοῦ ἀετώματος καὶ ἡ καμάρα τοῦ προθαλάμου εἶχε καταπέσει. Τὸ ἐσωτερικὸν ἐπληρώθη ἐκ τῶν χωμάτων τοῦ ὕπερθεν τύμβου. Ἡ ἐργασία τῆς ἀποχωματώσεως τοῦ προθαλάμου ἦτο οὐ μόνον δυσχερὴς καὶ δαπανηρά, ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνος. Διότι ἐνῷ προηγουμένως εἶχε βεβαιωθῆ καθ'

Εἰκ. 2. Τὸ σωζόμενον μέρος τοῦ ἄνω ὀρόφου τῆς προσόψεως.

ὁριζοντίαν γραμμὴν κάμψις τῆς προσόψεως, καθ' ὅσον προυχώρει εἰς βάθος ἡ ἀποχωμάτωσις τοῦ προθαλάμου, ἀπεκαλύπτετο καὶ κατὰ κατακόρυφον γραμμὴν καμπύλωσις τῆς προσόψεως, προφανῶς ἐκ τῆς πιέσεως τῶν φορητῶν χωμάτων ἔξωθεν, μὲ ἀποτέλεσμα τὸ μὲν κέντρον τῆς ὅλης προσόψεως νὰ ἐνδώσῃ πρὸς τὸ ἐσωτερικόν, τὰ δὲ ὑποστηριζόμενα ὑπὸ τῆς ὄπισθεν καμάρας περιφερικὰ σημεῖα νὰ καταστοῦν ἐπικινδύνως ἐκτεθειμένα ὡς νὰ εἶχον ὠθηθῆ πρὸς τὰ ἔξω. Αἱ δημοσιευόμεναι ἐνταῦθα εἰκόνες τῆς προσόψεως καὶ μάλιστα αἱ ἐκ τοῦ πλαγίου (εἰκ. 5 καὶ 7) δηλοῦν ὁπωσδήποτε τὸν κίνδυνον μερικῆς ἢ ὁλικῆς καταρρεύσεως τοῦ κέντρου τῆς προσόψεως, ἐὰν τὰ ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν χώματα ἀφαιρεθοῦν περαιτέρω καθ' ὅλον τὸ βάθος τοῦ μνημείου χωρὶς νὰ ὑποστυλωθῇ καὶ ἀντιστηριχθῇ ἡ πρόσοψις καὶ μάλιστα λίθοι τινὲς διερρωγότες καὶ σαθροί.

Κατὰ τὴν ἀποχωμάτωσιν τοῦ προθαλάμου, ἡ ὁποία ἐφέτος ἐγένετο μόνον μέχρι τῆς γενέσεως τῆς καμάρας, ἀπεκαλύφθη ρῆγμα τοῦ μεταξὺ τῶν δύο θαλάμων μεσοτοίχου ὑπὲρ τὴν νῦν κεχωσμένην εἰσέτι θύραν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι τυμβωρύχοι, διαρρήξαντες τὸ ὑπὲρ τὴν καμάραν τοῦ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
19/05/2024 12:17:03 EEST - 18.219.205.202

θαλάμου ὑψούμενον μέρος τοῦ ὀπισθίου τοίχου τοῦ προθαλάμου (εἰκ. 3), εὗρον τὸν προθάλαμον πλήρη χωμάτων. Ἄλλως θὰ εἰσήρχοντο εἰς τὸν νεκρικὸν θάλαμον διὰ τῆς μεταξὺ τῶν δύο θαλάμων θύρας καὶ δὲν θὰ εἶχον ἀνάγκην νὰ ἐπιχειρήσουν καὶ νέον ρῆγμα τοῦ μεσοτοίχου ὑπὸ τὴν καμάραν τοῦ θαλάμου ὑπὲρ τὴν εἴσοδον (εἰκ. 4). Συνεπῶς ἡ μεταξὺ τῶν δύο θαλάμων θύρα καὶ δὴ καὶ τὸ δάπεδον τοῦ προθαλάμου τοὐλάχιστον, ἂν μὴ καὶ τοῦ θαλάμου, εὑρέθησαν κεχωσμένα καὶ πιθανῶς παρέμειναν ἀπρόσιτα εἰς τοὺς ἐπιχειρήσαντας τὸ ρῆγμα τῆς εἰκ. 4. Ἀλλὰ πότε ἐχώσθη τὸ ἐσω-

Εἰκ. 3. Μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ ὕπερθεν τύμβου ἄποψις τοῦ τάφου ἀπ' ἀνατολῶν.

τερικὸν τοῦ τάφου; Εἶναι πιθανὸν ὅτι ἐχώσθη τὸ πρῶτον κατὰ τὴν κατάρρευσιν τῆς καμάρας τοῦ προθαλάμου. Ἂν αὕτη κατέρρευσεν ἐκ τῶν ὠθήσεων ἐπὶ τῆς προσόψεως ἄνευ προηγουμένης διαρρήξεως τοῦ μνημείου, εἶναι πιθανὸν ὅτι ὑπὸ τὰ χώματα τοῦ προθαλάμου τοὐλάχιστον, εἰς βάθος περίπου 10 μέτρων ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους, κρύπτεται μέρος τοῦ ἀρχικοῦ περιεχομένου τοῦ τάφου. Ἀλλ' εἶναι ἐξ ἴσου πιθανὸν ὅτι τῆς καταρρεύσεως τῆς καμάρας προηγήθη ἄλλη διάρρηξις καὶ σύλησις, προγενεστέρα τοῦ ρήγματος τῆς εἰκ. 4. Ὁπωσδήποτε, καὶ ἂν δὲν εὑρεθοῦν χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ κτερίσματα, εἶναι βέβαιον ὅτι καὶ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τάφου θὰ παρουσιάσῃ ἐνδιαφέροντα πράγματα, ἀντάξια τῆς προσόψεως τοῦ μνημείου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
19/05/2024 12:17:03 EEST - 18.219.205.202

Ἐκ τῆς ὀπῆς τῆς εἰκόνος 4 εἰσήλθομεν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τετραγώνου θαλάμου διαστάσεων 5 × 5 μέτρων περίπου. Ὁ θάλαμος εὑρέθη κεχωσμένος καθ' ὃ μέτρον ἦτο δυνατὸν νὰ χωσθῇ διὰ χωμάτων εἰσελθόντων ἐκ τῆς ὀπῆς. Ἐφαίνοντο δηλαδὴ τὰ ἄνω μέρη, μάλιστα κατὰ τὰς ἑκατέρωθεν γωνίας καὶ κατὰ τὸν τοῖχον τοῦ βάθους. Περιγραφὴ τῶν ὁρατῶν μερῶν παρέχεται κατωτέρω (σελ. 168 ἑ.).

Τὸ ἐκ τοῦ μερικοῦ καθαρισμοῦ τῶν θαλάμων δίδαγμα περὶ τῆς καθ' ὕψος διαστάσεως τοῦ τάφου ἦτο πρόδηλον: ἡ ἀνασκαφὴ ἔπρεπε νὰ συνε-

Εἰκ. 4. Ἄνοιγμα τυμβωρύχων εἰς τὸν μεσότοιχον, ἀμέσως ὑπὸ τὴν καμάραν τοῦ νεκρικοῦ θαλάμου.

χισθῇ ἀκόμη εἰς μέγα βάθος. Τὸ ὕψος τῆς προσόψεως ἔπρεπε νὰ εἶναι πολλαπλάσιον τοῦ φαινομένου εἰς τὴν εἰκ. 2. Ἀλλ' ἡ κατάστασις τοῦ μνημείου ἐπέβαλλε περίσκεψιν. Μόνον τοῦ θαλάμου ἦτο ἀκίνδυνος μέν, ἀλλὰ δύσκολος καὶ δαπανηρὸς ὁ καθαρισμὸς διὰ τῆς ὀπῆς τῆς εἰκ. 4. Τοῦ προθαλάμου ὁ καθαρισμὸς καὶ τῆς προσόψεως ἡ περαιτέρω ἀποκάλυψις ἐφαίνοντο ἐπικίνδυνον ἐγχείρημα. Ἐν τέλει ἐπεχειρήθη ἡ συνέχισις τοῦ ἔργου δι' ἀφαιρέσεως χωμάτων ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν συγχρόνως. Οὕτω ἐξουδετεροῦντο ταυτοχρόνως αἱ ἑκατέρωθεν ὠθήσεις. Ἐξ ἄλλου ἡ ἐργασία ἐγίνετο μὲ βραδὺν ρυθμόν, ὥστε νὰ δίδεται χρόνος εἰς ἕκαστον ἀποκαλυπτόμενον δόμον νὰ ξηραίνεται. Τὸ οἰκοδομικὸν ὑλικὸν εἶναι ἐγχώριος πωρόλιθος ἐξαιρετικῶς

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
19/05/2024 12:17:03 EEST - 18.219.205.202

πορώδης. Ὑγρὸς μὲν εἶναι βαρύς, εὔθραυστος, εὔθρυπτος καὶ διὰ τοῦτο ὀλισθηρότερος. Ξηραινόμενος ὅμως καθίσταται ἐλαφρότατος, σκληρὸς καὶ ἰσχυρός, ἐπειδὴ δὲ καὶ ἀνωμάλως θραύεται, τὰ θραύσματά του «διαγκώνουν» καὶ δυσκόλως ἀποσπῶνται ἢ ὀλισθαίνουν.

Ἐσυνεχίσθη λοιπὸν ἡ ἀνασκαφὴ καὶ κατὰ πρῶτον ἀπεκαλύφθη ἰωνικὸν γεῖσον μὲ κυμάτια ἐγχρώμως διακεκοσμημένα.

Ὑπὸ τὸ ἰωνικὸν τοῦτο γεῖσον εὐκόλως μὲν παρετηρήθησαν ἐπὶ τοῦ τοίχου χρώματα ἐπὶ βαθυκυάνου πεδίου, ἀλλ' ἀνεξήγητοι κατ' ἀρχὴν ἦσαν οἱ εὐτυχῶς παρατηρηθέντες ἀμέσως μεταξὺ τῶν ἐγγὺς τοῦ τοίχου χωμάτων μικροὶ ὄγκοι ἐξ ὑπολεύκου πηλοῦ. Ἐφαίνετο ὅτι ἀνῆκον εἰς τὰ χώματα, διότι δυσκόλως διεχωρίζοντο. Μόνον προσεκτικὴ παρατήρησις καὶ σχολαστικὴ προσπάθεια πρὸς ἑρμηνείαν τῆς ἐκεῖ παρουσίας των ἐπέτυχον ἐγκαίρως τὴν διαπίστωσιν, ὅτι κατὰ τὴν ζώνην ταύτην τοῦ μνημείου ἀπροσδοκήτως ὑπῆρχεν οὐ μόνον ἔγχρωμος, ἀλλὰ καὶ πλαστικὴ διακόσμησις διὰ ζωοφόρου ἐκτεινομένης καθ' ὅλον τὸ πλάτος τῆς προσόψεως. Καθαρισμὸς τῆς ζωοφόρου διὰ τῶν ἐργατῶν τῆς ἀνασκαφῆς ἦτο ἀδύνατος. Ὑγρὰ τὰ χώματα καὶ ὁ πηλὸς τῶν ἀναγλύφων μορφῶν ἀπετέλουν ἓν σῶμα. Ἐσυνέχισα λοιπὸν κατὰ ἓν στρῶμα τὴν ἀνασκαφὴν εἰς βάθος ἀλλὰ μόνον εἰς ἀπόστασιν 0.50 μ. μακρὰν τῆς προσόψεως, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ξηραινόμενα τὰ χώματα ταχύτερον τοῦ πηλοῦ θὰ ἀπεσπῶντο εὐχερέστερον. Συγχρόνως ἐζήτησα τεχνικὴν βοήθειαν διὰ τηλεγραφήματός μου πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας, τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρείαν καὶ τὸν Ἔφορον τῆς ΙΑ' Ἀρχαιολογικῆς Περιφερείας Θεσσαλονίκης. Ἡ Ἐφορεία ἀνταπεκρίθη ἀμέσως εἰς τὴν ἔκκλησίν μου διὰ τῆς ἀποστολῆς τοῦ καλλιτέχνου - συντηρητοῦ κ. Χρ. Λεφάκη καὶ τοῦ τεχνίτου κ. Ἀπ. Κοντογεώργη. Ὁ κ. Λεφάκης μετὰ ἐξέτασιν μὲ ἐβεβαίωσεν ὅτι πράγματι, μόνον ἂν ξηρανθοῦν τὰ χώματα, εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιχειρηθῇ καὶ θὰ καταστῇ ἴσως δυνατὸς ὁ καθαρισμὸς τῆς ζωοφόρου ἀζημίως. Ἀφέθησαν οὕτω πρὸς ἀποξήρανσιν τὰ χώματα ἐπὶ δεκαήμερον περίπου καὶ τότε μόνον ἐπεχειρήθη διὰ τοῦ τεχνίτου κ. Κοντογεώργη ὁ καθαρισμός (εἰκ. 5).

Τὸ ἔργον τοῦτο ἀπῄτησε χρόνον πολύν, ἀλλά, μὲ τὴν ἱκανότητα καὶ ἀσυνήθη ὑπομονὴν τοῦ τεχνίτου Κοντογεώργη, φιλοτίμως ἐργασθέντος, ἐπετεύχθησαν ἱκανοποιητικώτατα ἀποτελέσματα, ὅπου τοῦτο ἦτο δυνατόν. Μεγάλα τμήματα κατὰ τὸ κέντρον τῆς ζωοφόρου εὑρέθησαν κατεστραμμένα ὡς καὶ τὸ ὕπερθεν γεῖσον, ἐκ τῆς πτώσεως, φαίνεται, τῶν λίθων τοῦ ἀετώματος. Ἄλλαι μορφαὶ ἦσαν ἐντελῶς σαθραί. Μέρη τινὰ φαίνεται νὰ ἀπεσπάσθησαν καὶ ἔπεσαν ἤδη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἴσως κατὰ τὴν μετὰ τὴν ταφὴν ἐπίχωσιν τοῦ μνημείου.

Ὑπὸ τὴν ζωοφόρον ἀπεκαλύφθη δωρικὸν γεῖσον (εἰκ. 5, 7 καὶ 8)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
19/05/2024 12:17:03 EEST - 18.219.205.202

μετὰ δωρικοῦ κυματίου ἄνω διαμορφουμένου εἰς σίμην φέρουσαν κοσμοφόρον (εἰκ. 6 ἄνω).

Τὸ δωρικὸν γεῖσον προανήγγειλε τὸν κάτω ὄροφον καὶ τὸν ρυθμὸν αὐτοῦ, ἀλλ' ἤδη ἡ πίστωσις τῆς ἀνασκαφῆς εἶχεν ἐξαντληθῆ, ἐνῷ εἶχον συσσωρευθῆ προβλήματα καὶ ἀνάγκαι, αἱ ὁποῖαι ἐπειγόντως ἔπρεπε νὰ ἀντιμετωπισθοῦν, ἂν ἐπρόκειτο νὰ μείνῃ τι ἀπὸ τὴν μοναδικὴν διακόσμησιν τοῦ μνημείου.

Εἰς νέον τηλεγράφημά μου ἀμέσως ἀνταποκριθεῖσα ἡ Διεύθυνσις

Εἰκ. 5. Καθαρισμὸς τῆς ζωοφόρου.

Ἀναστηλώσεως τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας ἀνενέωσε καὶ ἐνίσχυσε τὸ ἤδη ζωηρὸν ἐνδιαφέρον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς ὁποίας ἐψήφισε κατ' ἐξαίρεσιν ἔκτακτον πίστωσιν διὰ τὴν λῆψιν μέτρων προστασίας, ἐξασφαλίσεως καὶ συντηρήσεως τοῦ μνημείου.

Διὰ τῆς νέας ταύτης πιστώσεως ἐγένετο καὶ μικρὸν ἀλλὰ σημαντικὸν μέρος περαιτέρω ἀνασκαφῆς, ὅσον ἀπῃτεῖτο διὰ νὰ διαπιστωθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν κιόνων, ἀκριβέστερον τῶν στηριγμάτων τοῦ δωρικοῦ θριγκοῦ. Οὕτω διεπιστώθη, ὅτι ὑπάρχουν ἓξ ἐν ὅλῳ στηρίγματα ἤτοι δύο κατὰ τὰ ἑκατέρωθεν ἄκρα παραστάδες καὶ μεταξὺ αὐτῶν τέσσαρες δωρικοὶ ἡμικίονες, ἀνὰ δύο ἑκατέρωθεν τῆς εἰσόδου. Αὕτη εὑρέθη πεφραγμένη δι' ὀγκω-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
19/05/2024 12:17:03 EEST - 18.219.205.202

δῶν πωρολίθων, τῶν ὁποίων ἀπεκαλύφθη μόνον ἡ ἄνω σειρά (εἰκ. 7).

Ὑπεράνω τοῦ, ὡς εἰκός, λευκοῦ ἐπιστυλίου αἱ τρίγλυφοι καλύπτονται διὰ βαθυκυάνου χρώματος, εὐχάριστον δὲ ἔκπληξιν ἀπετέλεσαν αἱ γραπταὶ παραστάσεις κενταυρομαχίας (εἰκ. 6), αἱ ὁποῖαι κοσμοῦν τὰς μετόπας.

Ἀνωτέρω ἐλέχθη ὅτι ἡ σκαφὴ προωρίζετο νὰ τερματισθῇ κατὰ τὴν ἐφετεινὴν περίοδον εἰς τὸ ὕψος τῶν κιονοκράνων. Ἀλλὰ μετὰ τούτων βεβαίως ἀπεκαλύφθη καὶ μικρὸν μέρος τοῦ μεταξὺ τῶν ἡμικιόνων τοίχου. Ἀπροσδοκήτως λοιπὸν παρετηρήθη ὅτι ἐκεῖ, ἐπὶ τοῦ τοίχου, κατὰ τὸ δεξιὸν μετακιόνιον πρῶτον, ὑπῆρχε γραπτὴ παράστασις. Ἐφάνη μέρος κεφα-

Εἰκ. 6. Τμῆμα κοσμοφόρου καὶ γραπταὶ μετόπαι κατ' ἀντιγραφὴν τοῦ κ. Λεφάκη.

λῆς καὶ ὑπὲρ ταύτην δι' ἐρυθροῦ χρώματος ἐπιγραφὴ μὲ γράμματα τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. ΡΑΔΑΜΑΝΘΥΣ. Ὁ πειρασμὸς ἦτο ἀκατανίκητος. Ὅθεν διὰ προχείρου ἀνασύρσεως τῶν χωμάτων ἐβεβαιώθη καὶ κατὰ τὸ ἑπόμενον μετακιόνιον γραπτὴ παράστασις μετ' ἐπιγραφῆς ΑΙΑΚΟΣ. Πέραν τοῦ ἀνοίγματος τῆς εἰσόδου, κατὰ τὸ ἑπόμενον μετακιόνιον, ἐβεβαιώθη ἐπίσης γραπτὴ παράστασις ἑτέρας μορφῆς, ἄνευ ἐπιγραφῆς, ἀλλὰ μὲ τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦ Ἑρμοῦ κηρύκειον. Ἡ κατὰ τὸ ἄκρον ἀριστερὸν μετακιόνιον μορφὴ τέλος δὲν φέρει ἐπιγραφὴν οὔτε χαρακτηριστικὸν σύμβολον. Πιθανῶς εἶναι ὁ νεκρός, τὸν ὁποῖον ὁ ψυχοπομπὸς Ἑρμῆς ὁδηγεῖ εἰς τὸν Ἅδην, ὅπου ἀναμένουν δίκαιοι κριταί, ὁ Αἰακὸς καὶ ὁ Ραδάμανθυς.

Ἡ ἀποκάλυψις τῶν τοιχογραφιῶν τούτων ἀφέθη κατ' ἀνάγκην διὰ τὴν προσεχῆ ἀνασκαφικὴν περίοδον, ὁπότε θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ληφθοῦν συγχρόνως καὶ τὰ ἀναγκαῖα μέτρα συντηρήσεώς των.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
19/05/2024 12:17:03 EEST - 18.219.205.202

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΤΑΦΟΥ

Ἂς ἐπιχειρήσωμεν νῦν, καθ' ὅσον ἐπιτρέπει ἡ παροῦσα φάσις τῆς ἀνασκαφῆς, νὰ περιγράψωμεν μεθοδικώτερόν πως τὸ μνημεῖον πρὸς πληρεστέραν κατανόησίν του.

Ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν μνημείων, τὰ ὁποῖα συνήθως λέγονται μακεδονικοὶ ἢ ναόσχημοι καμαρωτοὶ τάφοι, ἀλλ' οἱ χαρακτηρισμοὶ οὗτοι μόνον κατὰ μέρος ἀνταποκρίνονται εἰς τὰ πράγματα. Διότι οἱ τάφοι τοῦ εἴδους τούτου εἶναι μὲν κυρίως, ἀλλ' οὐχὶ ἀποκλειστικῶς μακεδονικοὶ καὶ δὲν εἶναι πάντοτε ναόσχημοι οὐδὲ ἀπαραιτήτως καμαρωτοί. Τὰ κοινὰ εἰς ὅλους χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα εἶναι ἐλάχιστα. Ὅλοι εἶναι ὑπόγεια κτίσματα μὲ διαστάσεις ὑπερβαινούσας κατὰ πολὺ τὰ μέτρα μιᾶς σαρκοφάγου ἢ τὸ μέγεθος τοῦ ἀπαραιτήτου χώρου διὰ τὴν ταφὴν ἑνὸς ἢ πολλῶν ἔστω νεκρῶν. Διὰ τὴν κατασκευήν των ἀνοίγεται εἰς τὴν γῆν σκάμμα ἀνάλογον πρὸς τὰς διαστάσεις τοῦ προσχεδιασμένου μνημείου καὶ ἀμέσως μετὰ τὴν ταφὴν καλύπτονται διὰ χώματος, τὸ ὁποῖον ὑψοῦται εἰς τύμβον. Μόνον τρία λοιπὸν εἶναι τὰ κοινὰ εἰς ὅλους χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα: εἶναι ὅλοι ὑπόγεια κτήρια τυμβόχωστα.

Κατὰ ταῦτα τὸ ἔργον ἤρχισε μὲ τὰ σχέδια τοῦ εἰδικοῦ, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀνάλογα προσόντα πρὸς τὰ τῶν νῦν λεγομένων ἀρχιτεκτόνων. Μετὰ ταῦτα ἠνοίχθη εἰς τὴν γῆν σκάμμα βεβαίως κατά τι μεγαλύτερον τῶν διαστάσεων τοῦ μνημείου, ὥστε μετὰ τὴν ἀνέγερσιν τούτου παρέστη ἀνάγκη νὰ συμπληρωθοῦν τὰ κενὰ διὰ λατύπης καὶ χωμάτων, ἡ δὲ πρόσοψις τοῦ μνημείου νὰ συμπληρωθῇ μέχρι τῶν παρειῶν τοῦ σκάμματος δι' εὐτελοῦς τοίχου ἐξ ἀργῶν λίθων, πλακῶν ἢ ἀποκομμάτων ἐκ τῆς ἐπεξεργασίας τῶν λίθων τοῦ μνημείου (πρβλ. εἰκ. 2 δεξιᾷ, εἰκ. 7 καὶ 8 κατὰ τὰ ἑκατέρωθεν ἄκρα).

Τὸ οἰκοδομικὸν ὑλικὸν τοῦ μνημείου εἶναι ἐγχώριος ἀσβεστόλιθος πορώδης, περὶ τοῦ ὁποίου ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω. Ἔχω ἐπισημάνει ἀρχαῖα λατομεῖα εἰς τὴν περιοχήν. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ λίθου τούτου δὲν εἶναι ποτὲ λεία. Εἶναι ἀδύνατον νὰ λειανθῇ ἕνεκα τῶν πόρων καὶ τῆς ὑφῆς του. Διὰ τοῦτο κατὰ κανόνα αἱ προσόψεις τῶν τοίχων, ὅπου χρησιμοποιεῖται, καλύπτονται διὰ κονιάματος. Ἀμμοκονίαμα καλύπτει καὶ τοῦ τάφου τούτου ὅλα τὰ φαινόμενα μέρη εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τὴν πρόσοψιν. Ἐπὶ τοῦ πρώτου παχέος στρώματος ἀλείφεται λεπτότερον στρῶμα κονιάματος, τὸ ὁποῖον παρετηρήθη ὅτι εἶναι διαφόρου ποιότητος κατὰ μέρη. Ἡ ἔγχρωμος καὶ γραπτὴ διακόσμησις τοῦ μνημείου ἐγένετο ἐπὶ τοῦ δευτέρου τούτου λεπτοῦ στρώματος.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
19/05/2024 12:17:03 EEST - 18.219.205.202

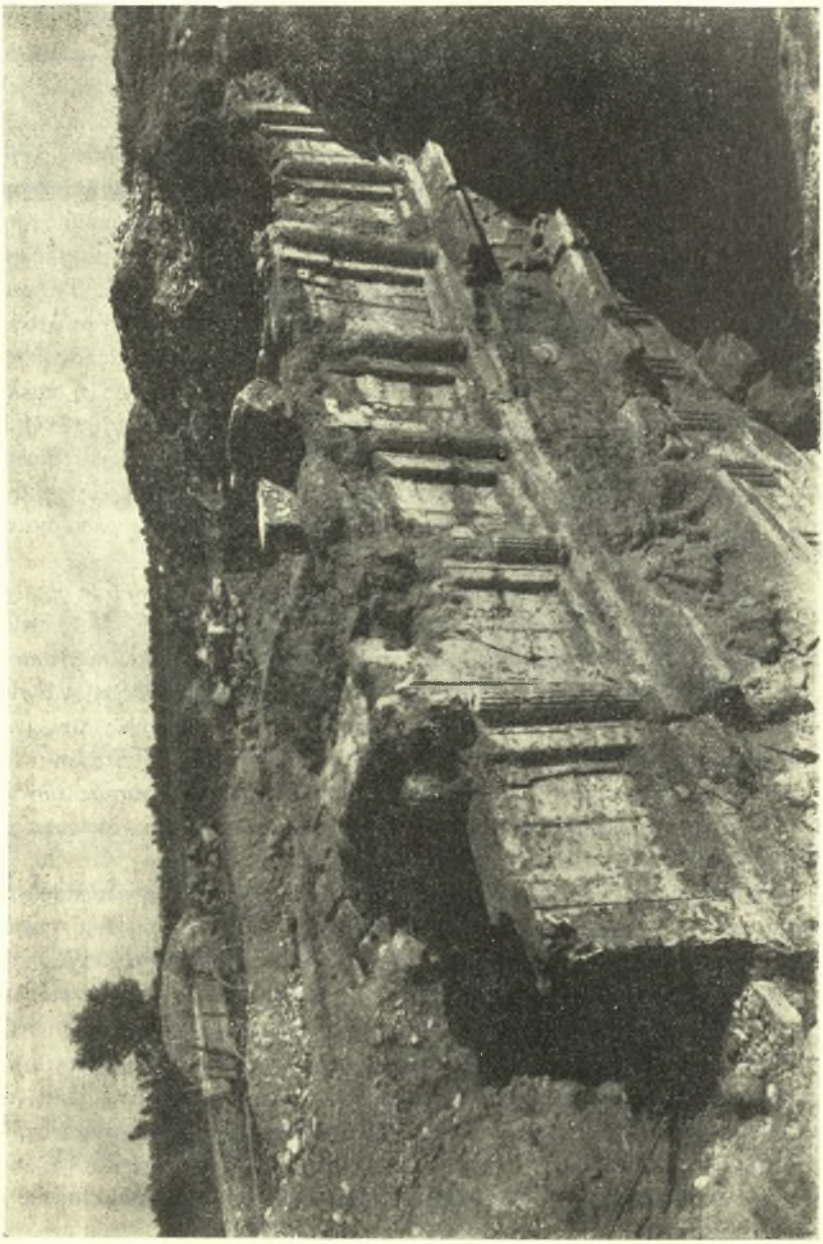

Εἰκ. 7. Ἄποψις τῶν ἀνεσκαμμένων μερῶν ἀπὸ ΒΑ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
19/05/2024 12:17:03 EEST - 18.219.205.202

Τὴν πρόσοψιν γνωρίζομεν μόνον ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν δωρικῶν κιονοκράνων καὶ ἄνω. Πιθανῶς δὲν ὑπάρχει κρηπίδωμα, ἀλλὰ μόνον ταπεινὸς στυλοβάτης. Τὸ ὕψος τῶν δωρικῶν ἡμικιόνων ἐκ τῶν ἀναλογιῶν κρινόμενον πρέπει νὰ ὑπολογισθῇ εἰς 3.40 μ. περίπου. Τὸ πλάτος τοῦ ἄβακος τῶν κιονοκράνων εἶναι 0.55 μ., τῶν ἐπικράνων τῶν κατὰ τὰ ἄκρα παραστάδων 0.28 μ., ἐνῶ τὰ μετακιόνια ἀπὸ ἄβακος εἰς ἄβακα μετροῦν τὰ μὲν ἀκραῖα περίπου 1.15 μ., τὸ κεντρικόν (κατὰ τὴν εἴσοδον) 1.65μ., τὰ δύο ἐνδιάμεσα περὶ τὸ 1 μ. περίπου ἑκάτερον.

Εἰκ. 8. Καθαρισμὸς τοῦ μνημείου καὶ ἀντιγραφὴ τῆς ἐγχρώμου διακοσμήσεως.

Τὸ κατὰ τὴν εἴσοδον μεταξὺ τῶν ἑκατέρωθεν κιόνων κεντρικὸν τμῆμα καλύπτεται μέχρι τοῦ ἐπιστυλίου διὰ τῶν ὀγκωδῶν πωρολίθων, ὡς εἴπομεν, ὥστε δεν γνωρίζομεν τὴν διαμόρφωσιν τῆς εἰσόδου καὶ τὸ εἶδος τῆς θύρας, ἂν ὑπάρχῃ.

Ἑκατέρωθεν, κατὰ τὰ τέσσαρα ἕτερα μετακιόνια, ὑπάρχουν ἐπὶ τοῦ τοίχου αἱ γραπταὶ μορφαί, τὰς ὁποίας ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν. Αἱ κεφαλαί των ἐγγίζουν σχεδὸν τὸ ἐπιστύλιον, ἐνῶ τὸ μέγεθος τῶν μορφῶν δὲν φαίνεται ὑπερφυσικόν, ὥστε νὰ καλύπτῃ ὅλον τὸ ὕψος τοῦ τοίχου ἀπὸ τοῦ στυλοβάτου μέχρι τοῦ ἐπιστυλίου. Ἐκ τούτου γεννᾶται ἡ ἀπορία πῶς συμπληροῦται τὸ κάτωθι τῶν γραπτῶν παραστάσεων μέρος.

Τὸ ἐπιστύλιον μετὰ τῆς ὑπερθεν ταινίας μετρᾷ εἰς ὕψος περὶ τὰ 0.40 μ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
19/05/2024 12:17:03 EEST - 18.219.205.202

Τοῦ τριγλύφου τὸ ὕψος εἶναι περὶ τὰ 0.47 μ. Ἀποτελεῖται ἐκ 12 τριγλύφων καὶ 11 μετοπῶν. Ἀντιστοιχοῦν δηλαδὴ μία τρίγλυφος εἰς ἕκαστον ἡμικίονα ἢ παραστάδα καὶ ἀνὰ μία ὑπὲρ τὸ κέντρον ἑκάστου μετακιονίου, πλὴν τοῦ κεντρικοῦ ὑπὲρ τὴν εἴσοδον, ὅπου ἐτέθησαν δύο τρίγλυφοι μὲ στενωτέρας τὰς μεταξὺ αὐτῶν μετόπας. Οὕτω αἱ μετόπαι σχεδὸν ὅλαι εἶναι ἀνίσου πλάτους. Ἡ διακόσμησίς των διὰ παραστάσεων κενταυρομαχίας ἤρχισε, φαίνεται, ἐξ ἀριστερῶν. Αἱ δύο πρῶται ἐξ ἀριστερῶν (εἰκ. 6) ἔχουν ἐκτελεσθῆ μὲ ἐπιμέλειαν, ἐνῷ αἱ ἐν συνεχείᾳ πρὸς δεξιὰ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀμελέστερον. Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ προσπάθεια τοῦ ἀρχαίου ζωγράφου νὰ ἀποδώσῃ ἀναγλύφους τὰς μορφὰς δι' ἐντόνων σκιῶν καὶ ἀναλόγου ἀρθρώσεως τῶν διαφόρων μελῶν. Διὰ τῆς ζωγραφικῆς ἐπιδιώκει νὰ δώσῃ ἐντύπωσιν ἀναγλύφου. Ἡ προσπάθεια αὕτη δὲν ὑπάρχει, καθ' ὅσον φαίνεται, εἰς τὰς τέσσαρας κάτω παραστάσεις τοῦ Αἰακοῦ, τοῦ Ραδαμάνθυος κλπ., αἱ ὁποῖαι ἔχουν καθαρῶς ζωγραφικὸν χαρακτῆρα.

Ἡ ὑπεράνω τοῦ δωρικοῦ γείσου καὶ ὑπὸ τὸν ἰωνικὸν ρυθμὸν τοῦ δευτέρου ὀρόφου πλαστικὴ καὶ ἔγχρωμος ζωοφόρος, ὕψους 0.70 μ., ἀποτελεῖ μοναδικὴν περίπτωσιν, ἄγνωστον μέχρι τοῦδε εἰς διώροφα ἑλληνικὰ κτήρια ἢ εἰκόνας τοιούτων. Εἰκονίζεται μάχη ἐφίππων καὶ πεζῶν. Ἐκ τούτων ἄλλοι φέρουν μακεδονικὴν ἢ γενικώτερον ἑλληνικὴν ἀμφίεσιν καὶ ὁπλισμὸν καὶ ἄλλοι κάλυμμα τῆς κεφαλῆς περσικὸν ἢ ἀναξυρίδας. Ὅλαι αἱ μορφαὶ εἶναι ἀνδρικαί. Προφανῶς λοιπὸν παρίσταται μάχη Μακεδόνων κατὰ Περσῶν. Οἱ πρῶτοι ἐπιτίθενται, οἱ δεύτεροι ἀμύνονται, φεύγουν ἢ πίπτουν.

Τὸ σωζόμενον μέρος τοῦ ἄνω ἰωνικοῦ ρυθμοῦ (εἰκ. 2) εἶναι γενικῶς λευκόν. Μόνον ἑκατέρωθεν τῶν ἡμικιόνων ταινία βαθέος ἐρυθροῦ χρώματος ὡς σκιὰ διακρίνει τούτους ἀπὸ τῶν εἰκονικῶν θυρῶν προβάλλουσα ὀπτικῶς τοὺς ἡμικίονας καὶ ρίπτουσα ὀπίσω εἰς τὸ βάθος τὰς εἰκονικὰς θύρας. Κατὰ τὴν ζώνην ταύτην τοῦ μνημείου χρώματα παρετηρήθησαν ἐπίσης μόνον κατὰ τὰς λεπτομερείας ἐπικράνου καὶ ἰωνικοῦ κιονοκράνου, φυλασσομένων νῦν εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Συλλογὴν τῆς Βεροίας.

Τῶν εἰκονικῶν θυρῶν ἡ μορφὴ εἶναι γνωστὴ ἐξ ὁμοίων πραγματικῶν θυροφύλλων μαρμαρίνων, τὰ ὁποῖα εὑρέθησαν εἰς ἄλλους μακεδονικοὺς τάφους.

Τοῦ ὑπεράνω ἐπιστυλίου, διῃρημένου εἰς τρεῖς ταινίας, μετὰ συμφυοῦς ὁριζοντίου ἰωνικοῦ γείσου, εὑρέθησαν λίθοι φέροντες καὶ προοπτικῶς δεδηλωμένους διὰ χρώματος γεισήποδας.

Οἱ εὑρεθέντες λίθοι τοῦ τυμπάνου τοῦ ἀετώματος σώζουν ἴχνη, τὰ ὁποῖα μαρτυροῦν, ὅτι καὶ τὸ ἀέτωμα ἔφερε πλαστικὰς παραστάσεις, αἱ ὁποῖαι ἦσαν πιθανῶς ἐπίσης ἔγχρωμοι, ὡς αἱ τῆς ζωοφόρου. Ἐκ τῶν ἀνα-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
19/05/2024 12:17:03 EEST - 18.219.205.202

γλύφων μορφῶν οὐδὲν ἀπέμεινεν. Ἡ ἐπιφάνεια τὴν ὁποίαν ἐκάλυπτον διακρίνεται νῦν λευκὴ ὡς ἐξηρημένος χῶρος ἐπὶ πεδίου χρώματος βαθυκυάνου. Ἐλπίζω πάντως ὅτι προσεκτικὴ μελέτη τῶν σωζομένων περιγραμμάτων τῶν μορφῶν θὰ καταστήσῃ δυνατὴν τὴν ἐξαγωγὴν συμπεράσματός τινος περὶ τῆς παραστάσεως.

Τὴν κορωνίδα τοῦ μνημείου ἀπετέλει τὸ ἐπαέτιον γεῖσον μετὰ συμφυοῦς σίμης διακεκοσμημένης διὰ σειρᾶς γραπτῶν ἀνθεμίων καὶ φύλλων λωτοῦ. Δὲν ὑπάρχουν εἰσέτι ἐνδείξεις περὶ ἀκρωτηρίων.

Κατὰ τὴν διάλυσιν καὶ ἀπομάκρυνσιν τοῦ τύμβου οὐδὲν παρετηρήθη ἀξιόλογον ἢ διδακτικὸν περὶ τῆς ἀρχικῆς διαμορφώσεως τῆς ἐπιφανείας του. Ἐπίσης δὲν διεπιστώθη ἐφέτος κτιστὸς «δρόμος» ἢ ἄλλως αἱ παρειαὶ τοῦ ἀρχαίου σκάμματος. Προβληματικὸν παραμένει ἐπίσης, ἂν ἡ λαμπρὰ πρόσοψις ἁπλῶς ἐκάλυπτε καὶ καθ' ὕψος τὴν ὄπισθεν καμάραν τοῦ προθαλάμου ἢ καὶ ὑπερεῖχε ταύτης. Οἱ ἀπαραίτητοι σχετικοὶ ὑπολογισμοὶ δὲν ἔγιναν εἰσέτι.

Ὁ προθάλαμος μέχρι τοῦ βάθους εἰς τὸ ὁποῖον ἔφθασεν ὁ καθαρισμός του, δηλαδὴ μέχρι τῆς γενέσεως τῆς καμάρας, οὐδὲν ἀξιόλογον παρουσίασε. Λευκὸν κονίαμα καλύπτει τὴν καμάραν, ἐντὸς δὲ τῶν χωμάτων τῆς ἐπιχώσεως οὐδὲν σημαντικὸν εὕρημα ἐγένετο.

Ὁ νεκρικὸς θάλαμος, ἐφ' ὅσον φαίνεται ἄνευ καθαρισμοῦ, φέρει ἀρχιτεκτονικὴν διακόσμησιν. Ἀνὰ δύο παραστάδες εἰς τὰς τρεῖς πλευρὰς (ἡ πλευρὰ τῆς εἰσόδου εἶναι κεχωσμένη ἐντελῶς) καὶ ἡμίση παραστάδων κατὰ τὰς γωνίας στηρίζουν ἰωνικὸν ἐπιστύλιον καὶ ἐπ' αὐτοῦ γεῖσον. Παραστάδες καὶ γεῖσον φέρουν ἐγχρώμως διακεκοσμημένα κυμάτια, γεισήποδες καὶ ἐδῶ δηλοῦνται προοπτικῶς διὰ χρώματος, ἐπὶ δὲ τοῦ ἐπιστυλίου παρετηρήθησαν λείψανα ἢ ἴχνη ἀρχαίων ἥλων. Ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τοῦ γείσου ἀποτελεῖ τὴν γένεσιν τῆς καμάρας. Λευκὸν ἐπίχρισμα καλύπτει τὴν καμάραν καὶ τὰ κατὰ τὰς δύο πλευρὰς κλειστὰ τόξα μέχρι τοῦ γείσου, ἐνῷ τὰ ὑπὸ τὸν θριγκὸν μεταξὺ τῶν παραστάδων μέρη τῶν τοίχων καλύπτει ἐρυθρὸν χρῶμα.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Εἶναι πρόωρον νὰ ἐξαχθοῦν ὁριστικὰ συμπεράσματα περὶ τῆς σημασίας τοῦ ὄντως μοναδικοῦ τούτου μνημείου ἀρχιτεκτονικῆς, γλυπτικῆς καὶ ζωγραφικῆς. Πολλὰ στοιχεῖά του εἶναι γνωστά, ἄλλα ὅμως, ὅπως ἡ διώροφος διαμόρφωσις τῆς προσόψεως μὲ τὴν ἀνάγλυφον ζωοφόρον μεταξὺ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
19/05/2024 12:17:03 EEST - 18.219.205.202

τῶν δύο ὀρόφων, ἡ γραπτὴ κοσμοφόρος ἐπὶ τοῦ δωρικοῦ γείσου, αἱ γραπταὶ μετόπαι, αἱ ζωγραφικαὶ παραστάσεις τοῦ κάτω ὀρόφου κλπ. εἶναι στοιχεῖα νέα ἢ τουλάχιστον καινοφανῆ. Πρωτοφανεῖς διὰ μακεδονικὸν τάφον εἶναι καὶ αἱ διαστάσεις πλάτους καὶ ὕψους τῆς προσόψεως καὶ τῆς καμάρας τοῦ προθαλάμου, ὡς καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἓξ στηριγμάτων τοῦ κάτω δωρικοῦ θριγκοῦ.

Ἀρχιτεκτονικῶς ἡ πρόσοψις νοεῖται ὡς εἰκὼν ὑπεργείου κατοικίας προσαρμοσθεῖσα εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ὑπογείου κατασκευῆς. Ὁ κάτω ρυθμὸς ἀντιστοιχεῖ πρὸς τετράστυλον ἐν παραστᾶσιν ἰσόγειον στοὰν ἢ προστῷον εἰσόδου. Ἀντὶ κιόνων ἐδῶ ἐτέθησαν ἐπὶ τοῦ τοίχου ἡμικίονες, διότι δὲν θὰ ἥρμοζεν εἰς ὑπόγειον κατασκευὴν ὁ κενὸς μεταξὺ κιόνων καὶ τοίχου χῶρος, ἐφ' ὅσον ἀμέσως μετὰ τὴν ταφὴν θὰ ἐπληροῦτο διὰ χώματος. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ διὰ τὸν ἄνω ἰωνικοῦ ρυθμοῦ ὄροφον. Καὶ ἐδῶ ἔχομεν εἰκόνα στοᾶς δευτέρου ὀρόφου. Εἰς μίαν πραγματικὴν κατοικίαν ὑπέργειον, μεταξὺ τῶν παραστάδων θὰ ὑπῆρχον ἀντὶ ἡμικιόνων κίονες, ἐξ ἀποστάσεως δὲ θὰ διεκρίνοντο ἐπὶ τοῦ τοίχου εἰς τὸ βάθος τῆς στοᾶς αἱ θύραι τῶν δωματίων. Οὕτω παριστῶνται καὶ ἐδῶ τὰ πράγματα, ὥστε τὸ σύνολον νὰ εἶναι εἰκὼν οἰκίας ἁρμόζουσα εἰς *εἴδωλα* καμόντων.

Τὰ στοιχεῖα διὰ τὴν χρονολόγησιν τοῦ τάφου εἶναι πολλὰ βεβαίως, ἀλλ' οὐχὶ ταυτόσημα. Ἐλέχθη ἤδη ὅτι τὰ γράμματα τῶν ὀνομάτων τοῦ Αἰακοῦ καὶ τοῦ Ραδαμάνθυος ἀνήκουν εἰς τὸν 3ον αἰῶνα π.Χ. Ἡ ζωοφόρος ὅμως, μὲ τὰς ἀραιὰς μορφὰς καὶ ἄλλα στοιχεῖά της, ἐνθυμίζει παλαιότερα μνημεῖα ὡς τὸ Μαυσωλεῖον τῆς Ἁλικαρνασσοῦ. Ἀσφαλέστερον δυνάμεθα νὰ βασισθῶμεν εἰς τὴν μορφὴν τοῦ δωρικοῦ κιονοκράνου καὶ τῆς τριγλύφου. Ταῦτα ὁμοιάζουν πρὸς τὰ τοῦ ἀνακτόρου τῆς Παλατίτσης. Ἡ καμπύλη τοῦ ἐχίνου μάλιστα εἶναι ἐντονωτέρα. Αἱ γλυφαὶ τῆς τριγλύφου ἐπίσης ἀπολήγουν ἄνω εἰς ἐλαφρὰν καμπύλην.

Ἐν συμπεράσματι ὁ τάφος φαίνεται νὰ ἀνήκῃ εἰς πρωΐμους ἑλληνιστικοὺς χρόνους, ἀμέσως μετὰ τὸ 300 π. Χ. Ὥστε, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ θέμα τῆς ζωοφόρου, δὲν εἶναι ἀπίθανον ὁ τάφος νὰ ἀνήκῃ εἰς παλαίμαχον τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ἀλεξάνδρου στρατηγὸν ἢ ἄλλον ἀνώτερον ἀξιωματικόν, εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ ὁποίου θὰ ἦσαν ἀκόμη νωπαὶ αἱ ἀναμνήσεις καὶ ἡ δόξα τῆς κοσμογονικῆς ἐκστρατείας, ἡ ὁποία κατέλυσε βασίλεια διὰ νὰ πλάσῃ ἕνα κόσμον μὲ κοινὸν πολιτισμόν. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ὁ τάφος τῶν Λευκαδίων τοποθετεῖται εἰς καίριον σημεῖον διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης καὶ διὰ τοῦτο ἀποκτᾷ ἔτι μεγαλυτέραν σπουδαιότητα.

ΜΕΤΡΑ ΣΥΝΤΗΡΗΣΕΩΣ

Ἀπολύτως ἐπείγοντα μέτρα συντηρήσεως, προστασίας καὶ ἐξασφαλί-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
19/05/2024 12:17:03 EEST - 18.219.205.202

σεως τοῦ μνημείου ἐλήφθησαν ἐφέτος κατὰ τὸ δυνατόν. Ἡ τμηματικὴ ἀνασκαφὴ βεβαίως δὲν βλάπτει, ἀλλ' ἡ κατάστασις τοῦ μνημείου καὶ μάλιστα ἡ ἔγχρωμος καὶ πλαστικὴ διακόσμησις αὐτοῦ ἐπιβάλλουν ἀπὸ πάσης πλευρᾶς μέριμναν διὰ τὰ ἀνασκαπτόμενα τμήματα ἄμεσον. Ἐφέτος δὲν ἔγινε πᾶν ὅ,τι ἐπεβάλλετο νὰ γίνῃ. Ἐν τούτοις ἔγινε, νομίζω, ὅ,τι ἦτο δυνατὸν μὲ τὰ κατ' ἀνάγκην περιωρισμένα μέσα.

Καὶ πρῶτον μὲν ἐκαθαρίσθη ἐπιμελῶς τὸ μνημεῖον, ὥστε νὰ διαπιστωθοῦν τὰ μᾶλλον εὐπαθῆ σημεῖα (εἰκ. 8). Συγχρόνως ὁ κ. Λεφάκης ἐκαθάριζε καὶ ἀντέγραφε τὴν γραπτὴν διακόσμησιν (εἰκ. 6 καὶ 8). Ὁ κ. Κοντογεώργης ἐστερέωσε διὰ λευκοῦ τσιμέντου σαθρά τινα σημεῖα τῆς ζωοφόρου.

Οἱ σωροὶ τῶν ἀνεσκαμμένων χωμάτων ἀπεμακρύνθησαν ἐκ τοῦ μνημείου εἰς σημεῖα ἀμέσως μετὰ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμήν. Οὕτω καὶ ὁ χῶρος ἠλευθερώθη καὶ αἱ παρειαὶ τοῦ σκάμματος ἀπηλλάγησαν ἐπικινδύνου βάρους.

Ἡ καμάρα τοῦ νεκρικοῦ θαλάμου ἀπεκαλύφθη ἐξωτερικῶς μέχρι τῆς γενέσεως καὶ δι' ἐλαφρᾶς ἐπικαλύψεως τσιμέντου μάλιστα κατὰ τοὺς ἁρμοὺς ἐγένετο ὑδατοστεγὴς πρὸς προστασίαν τῆς ἐγχρώμου διακοσμήσεως τοῦ θαλάμου. Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐφράχθη πάλιν ἡ ὀπὴ τῆς εἰκ. 4. Οὕτω ὁ θάλαμος κατέστη καὶ ἀεροστεγής.

Ἀτυχῶς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ τὸ αὐτὸ διὰ τὴν πρόσοψιν. Ὅ,τι κατωρθώθη εἶναι μόνον στέγαστρον ἐκ φύλλων λευκοσιδήρου, τὸ ὁποῖον ὑπερεκάλυψεν ἀμφοτέρους τοὺς θαλάμους καὶ μάλιστα τὴν πρόσοψιν, ὥστε νὰ προστατεύηται αὕτη καὶ ἀπὸ τὸν ἥλιον καὶ τὸ «ἀνεμόβροχο». Τὰ ὄμβρια ὕδατα ἐκ τοῦ ὑποστέγου καὶ τῶν πέριξ διωχετεύθησαν μακρὰν τοῦ μνημείου. Τὰ ἔργα ταῦτα συνετελέσθησαν εὐτυχῶς πρὸ τοῦ χειμῶνος. Τὸ πρὸς προστασίαν τῆς προσόψεως καὶ τοῦ προθαλάμου τμῆμα τοῦ ὑποστέγου καὶ ἡ κάλυψις διὰ τσιμέντου τῆς καμάρας τοῦ θαλάμου εἶχον γίνει, ὅταν ἔπεσεν ἡ πρώτη βροχή. Ἄλλως ἐλάχιστα μέρη θὰ διετηροῦντο σήμερον ἀπὸ τὴν ζωοφόρον καὶ τὰ κονιάματα μὲ τὴν ἐπ' αὐτῶν ζωγραφικὴν διακόσμησιν.

Τέλος κατεσκευάσθη στερεὸν καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν εὐπρεπὲς περίφραγμα δι' ἀκανθωτοῦ σύρματος πρὸς παρεμπόδισιν ζημιῶν ἀπὸ ἀνθρώπους ἢ ζῷα.

Κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος προβλέπεται συνέχισις τῆς ἀνασκαφῆς ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰ ἀναγκαῖα μέτρα ὁριστικῆς ἐξασφαλίσεως, προστασίας καὶ συντηρήσεως τοῦ μνημείου.

ΦΩΤΙΟΣ Μ. ΠΕΤΣΑΣ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
19/05/2024 12:17:03 EEST - 18.219.205.202